

Izet Beridan

Vojni faktor u integraciji Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju

Bosna i Hercegovina je definitivno kao vojna činjenica, kao teritorij i kao država strateški (vojni) fenomen u evropskim, pa i svjetskim razmjerama. Tragom događanja do devedesetih godina 20. stoljeća prepoznatljivi pečat koji na tlo utiskuje vojna čizma, gusjenica oklopnoga transportera ili tenka stajao je na mapi Evrope negdje sjevernije: recimo u Njemačkoj (ranije Zapadnoj ili pak Istočnoj), kao prostoru na kojemu je vršena koncentracija vojnih snaga dvaju vojnih blokova. Ratna događanja u oba svjetska rata trajno su u vojnu historiju upisala frontove Galicije, Soluna, ruske snjegovite ravnice, Mažino liniju, Galipolje, Verden, Španiju (1936-1939), Siciliju, Normandiju, staljingradski front itd.

Prije njih, u 19. stoljeću, vojnička čizma je gazila prostore njemačkih pokrajina, Rusiju (u Napoleonovim ratovima), Balkan (u austrijsko-turskim sukobima), u revolucijama, građanskim ratovima itd. U srednjem vijeku su dominirale armade Engleske, Španije, Austro-Ugarske, Osmanske, Mletačke, Ruske imperije... Osvajanja Sjeverne Amerike, Australije i drugih prostora evropske su artikulacije vojne moći i osvajačke pohote, osvjedočene vojnim znanjima i vještinama. Iz ovih vojnenciklopedijskih prisjećanja, samo podsjećanja radi, uz činjenicu da je Evropa iznjedrila dva puta u istome vijeku politike i strategije koje su je nadmašile teritorijalno, na cio svjetski prostor, pa je pečat vojni utiskivan po njoj samoj i mnogo dalje, a prije svakog njegovog otiska utapan je u krv i tijela Evropljana i drugih naroda.

Ova paradigma evropskoga vojnog utjecaja, naročito u 20. vijeku, priziva u pomoć prosvjetitelja, ali i svojevrsnoga proroka, Immanuela Kanta, možda posljednjega njemačkog filozofa do kraja Drugoga svjetskog rata koji je tako govorio. A govorio je, još potkraj 18. stoljeća, da, naročito u Evropi, osnovnu prepreku miru predstavlja postojanje velikih stajaćih vojski (miles perpetuum), koje neprestano prijete ratom, te da „mir postaje konačno još

mučniji od kratkotrajnoga rata“. Čitavih stotinu i pedeset godina neprestanih ratova (cio 19. i pola 20. vijeka) i još pedeset posljednjih godina 20. stoljeća, koje su donijele vojno nadmetanje blokova i veliku koncentraciju njihove vojne sile na evropskome tlu, dale su posthumno, nažalost, za pravo i priznanje ovome filozofu pacifizma.

Militarizacija i evropski nacionalizmi, a potom i socijalizmi, svojevrsni su duhovni produkti evropske filozofije, shvaćene i u užemu i u širem, ali i konkretnome smislu. Naposljetku je Evropa, uz pomoć Sjedinjenih Američkih Država, završila Drugi svjetski rat, ponadajmo se, uz nauk trajne naravi. Taj nauk je proizveo ideju o Ujedinjenim narodima, ali i blokovsko nadmetanje sila pobjednica, zapravo socijalističkog i kapitalističkog lagera, ponovne ogromne vojne izdatke i balans moći na čijim osnovama je održavan mir sve do potkraj 20. stoljeća.

Zašto ovaj kratki preludij? Upravo zbog Bosne i Hercegovine, jedne od manjih evropskih država koja je, pored ostalih, malih, najvećom žrtvom upravo evropskih politika.

Pad Bosne pod vlast Osmanskoga carstva dijelom je uzrokovan evropskim politikama Ugarske, Austrije, mletačkoga i rimskoga vojnog i crkvenog utjecaja, čime je ova srednjovjekovna multireligijska država dovoljno oslabljena da bi se dalje opirala vojnoj moći sa Bosfora. Nakon slabljenja Osmanskoga carstva Bosna i Hercegovina je i samostalno odbijala austrijske vojne pohode u 17. i 18. stoljeću, organizirala bune i borbe za autonomiju u okvirima carstva osmanlijskoga i naposljetku, satrvana kroz gušenje tih pobuna, odlukama evropskih politika na Berlinskom kongresu 1878. godine poklonjena Austro-Ugarskoj monarhiji pod upravu i okupaciju. U Prvom svjetskom ratu bila je teritorij za mobilizaciju i prostor preko kojega su prelazile armade koje su ga vodile.

Geopolitički i geostrategijski položaj i historijsko naslijeđe Bosne i Hercegovine stavilo ju je u Drugom svjetskom ratu u centar vojnih zbivanja, prvenstveno u balkanskim razmjerama. Od 1941. godine bila je podijeljena demarkacijskom linijom vojno-političkih interesa okupacijskih snaga Italije i Njemačke. Formalno je bila pod vlašću Nezavisne države Hrvatske, a objektivno „prekrivena“ neprojenim vojnim formacijama - od vojnih snaga okupacijskih sila, preko ustaških i domobranskih snaga Hrvatske, potom formacija partizanskih snaga pod vođstvom Komunističke partije Jugoslavije, do različitih frakcija četničkih snaga formiranih u Bosni i Hercegovini i onih s prostora Srbije i Crne Gore.

Borbe za oslobođenje južnoslavenskih prostora od okupacije i borbe za teritorij i vlast između vojnih struktura pod upravom političkih centara moći Beograda i Zagreba bile su istovremeno i izraz krvavoga građanskog rata. Ratom su bili zahvaćeni svi južnoslavenski i evropski prostori, ali

koncentracija vojnih snaga i vojne operacije koje su na njenim prostorima vođene u svim fazama Drugoga svjetskog rata, po svojoj žestini i gubicima, a i zbog duljine trajanja rata, najdublje traga ostavile su na Bosnu i Hercegovinu. Zasebnu historiografsku nepoznanicu još uvijek predstavljaju masovni zločini prvenstveno nad civilnim stanovništvom u tim ratnim vojno-političkim previranjima, karakterističnim upravo za ovu državu i njeno višenacionalno obilježje.

Za vojnu historiografiju još uvijek je ostalo prostora za istraživanja vojnih operacija vođenih na prostoru Bosne i Hercegovine - od istočne Bosne, ali i Hercegovine, kao što su Sutjeska, Neretva, preko srednje Bosne, Mrkonjić-Grada, Drvara, Bihaća. Za viktimologiju također: od Kozare, zapadne i istočne Hercegovine, istočne i sjeverne Bosne itd., u istraživanju prvenstveno civilnih žrtava Drugoga svjetskog rata.

Geopolitički položaj Bosne i Hercegovine u okvirima Federativne Narodne Republike Jugoslavije a potom i Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, od kraja Drugoga svjetskog rata do devedesetih godina 20. vijeka, i njeno mjesto u regionalnom i svjetskom poretku i u odnosu spram njenoga unutarnjeg komunističkog jednopartijskoga ekonomsko-političkoga ustrojstva stavili su ovu republiku u specifičan položaj u odnosu na sve druge republike te Jugoslavije. Riječ je zapravo o specifičnome obliku militarizma jugoslavenskoga tipa, koji je svoju prirodu ispoljio najdublje na prostoru Bosne i Hercegovine.

Tajnovitost i militarni karakter toga projekta „naoružanome“ narodu bio je vidljiv tek devedesetih godina, po broju i strukturi vojnih objekata, nadzemnih i onih pod zemljom, komunikacija za vojni saobraćaj, postrojenja koja su proizvodila za vojne potrebe itd. Centralnom kategorijom je, dakle, bila Bosna i Hercegovina u vojnoj strategiji za vojnu silu socijalističke Jugoslavije, koja je u aktivnom i rezervnom sastavu brojala između četiri i pet miliona vojnih obveznika i po mnogim proračunima bila u vrhu po vojnoj moći u Evropi.

Najblaže kazano, slabosti međunarodne politike, a naročito evropske, potkraj 20. stoljeća, koja ni do danas nije ozbiljno konstituirana, napose u svojim sigurnosnim percepcijama, prepustile su na nemilost Bosnu i Hercegovinu političkoj moći Beograda, kao centra srpske hegemonističke politike, a potom i Zagreba, u nadmetanju za prevlast na bosanskohercegovačkim prostorima. Učešće u vojnim operacijama na prostorima Bosne i Hercegovine vojnih snaga regrutiranih s teritorija četiriju država nastalih raspadom bivše Jugoslavije - Srbije, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske, u vremenu od 1992. do 1995. godine, definitivno je ovaj evropski prostor (nešto malo više od 52 hiljade kilometara kvadratnih) učinilo vojnim fenomenom u odnosu na sve evropske teritorije, njene države i pokrajine. Grube li,

nažalost, matematike i statistike: to je prostor po čijem metru kvadratnom je u historiji proliveno najviše ljudske krvi i ostalo najviše grobova, mezara i humki djece, ostalih civilnih stradalnika i, naravno, mladosti koja je nosila oružje. Doda li se k tome prisustvo međunarodnih vojnih snaga u vrijeme rata u Bosni i Hercegovini, njihov angažman od 1995. godine do danas, to iznosi blizu milion ljudi koji su nosili oružje ovim prostorima u posljednjih trinaest godina u ime različitih politika.

U svjetskim, a naročito evropskim okvirima, u 20. i na prelasku u 21. stoljeće, Bosna i Hercegovina je prepoznatljiva po još jednoj svojoj karakteristici: po ratnim zločinima i onima koji su za njih optuženi. Kontinuitet političke ideologije, do čijih ciljeva nije bilo moguće ni pokušati dosegnuti a da masovni zločini ne budu dio njene strategije ni u Drugom svjetskom ratu ni u događanjima od 1992. do 1995. godine, pokazao je i druge aspekte tradicije te ideologije. Riječ je o desetogodišnjem skrivanju protagonista zločina optuženih za genocid po bosanskohercegovačkim vrletima i pećinama.

Ako je režim Federativne Narodne Republike Jugoslavije, uključujući sve njegove sigurnosne elemente, tragao za skrovištima optuženih za zločine u Drugom svjetskom ratu prvenstveno na prostorima Bosne i Hercegovine deset godina poslije njega, a od strane nekih historika taj progon proglašavan progonom političkih protivnika, što je s ovim današnjim iza kojih su ostala stratišta Srebrenice i mnoga druga? Ako je za optuženima za zločine i provođenje četničke ideologije u Drugom svjetskom ratu tragao komunistički jugoslavenski režim, bila je to prvenstveno „jugoslavenska stvar“. No, politička ideologija i strategija hegemonije potkraj 20. stoljeća eskalirala je i po snazi svojih ciljeva i po zločinima koje je učinila do te mjere da danas svi faktori međunarodne politike tragaju za protagonistima zločina. Bosna i Hercegovina je postala njihovim taocem u sigurnosnom i svakom drugom pogledu i oni su najveći kamen spoticanja ovoj državi u integracijskim procesima u vojno-političku strukturu NATO-a i Evropske unije.

Evo, to su bili dijelom statistički pokazatelji i dijelom deskriptivna potvrda teze o Bosni i Hercegovini kao vojnom fenomenu u evropskim razmjerama kroz cijelu historiju ovoga kontinenta. To su istodobno argumenti koji opravdavaju promociju politike, one unutarne, ali i međunarodne, koja hoće Bosnu i Hercegovinu što je moguće prije vidjeti u NATO-u.

Zašto tako zdušno u NATO? Mira radi, a za ovu priliku samo jedan, ali čini se potreban i dovoljan argument: da Bosnu i Hercegovinu u svojoj budućnosti nikada više ne bude vojni fenomen evropskoga kontinenta. Ali kako? Uz jedan neizmjereno važan uvjet geopolitičke i vojne naravi: da u ovu vojno-političku alijansu bude primljena pod njeno okrilje uporedo sa svojim susjedima Hrvatskom, Srbijom i Crnom Gorom, s beskrajnom nadom da će NATO izdržati u principima koji nisu dopustili da dvije ili više njegovih

članica međusobno jedna drugoj objave rat ili zarate i bez objave.

Ovome zaključku, koji ima svoje znanstveno i političko značenje i težinu, neophodna je i sljedeća argumentacija.

Svima onima koji hoće dublje promisliti prirodu vojne sile teza o prijetnji građanskoga rata u Bosni i Hercegovini, koja se svakako proporcionalno smanjuje kako vrijeme odmiče, jest rigorozna, zastrašujuća, ali nije i jeres ili pak zdušno i nepromišljeno prizivanje duhova oružja. Dejtonski mirovni sporazum za Bosnu i Hercegovinu i oktroyirani Ustav kao njegov aneks ostavili su joj rješenje vojnoga pitanja tako ustrojeno da su mir u ovoj državi osiguravala dva činioca: prisustvo međunarodnih vojnih snaga u okvirima mirovne operacije i njihov angažman u osiguranju balansa vojne moći.

Postojanje triju vojnih struktura unutar Bosne i Hercegovine, s odvojenim vrhovnim komandama, prijetilo je i još uvijek prijeti situaciji obrnutoj u odnosu na 1992. godinu, GRAĐANSKIM RATOM, a potom vojnim miješanjem susjednih joj država na njenim prostorima. Svi pomaci u desetogodišnjem nastojanju da se reformira sektor sigurnosti, da se prvenstveno uredi vojno pitanje u Bosni i Hercegovini, rezultat su izvanrednoga pritiska međunarodne politike na političke strukture, prvenstveno srpske nacionalne provenijencije. Rezultati tih pritisaka vidljivi su tek u posljednjoj godini kroz formiranje državnoga ministarstva odbrane i odluku o izgradnji profesionalnih oružanih snaga u odnosu na potrebe i ekonomsku moć Bosne i Hercegovine.

Desetogodišnja praksa nalaže izrazit oprez spram floskula koje se mogu čuti i iznutra i od relevantnih faktora međunarodne politike, poput one da „ustavne promjene mogu načiniti bosanskohercegovačke političke strukture“. Naprotiv! Ozbiljni i neutralni promatrači i analitičari bosanskohercegovačke političke scene, kojima se pridružuje i autor ovih redaka, stoje na stanovištu da bilo koji dogovor o unapređenju države u domenu sigurnosti, potignut pod velikim pritiscima evropske i međunarodne politike, bio on usmeni ili potpisan, čak i ozakonjen, neće biti proveden u dogledno vrijeme bez kontrole izvanjskih političkih faktora pod čijim je pritiskom i nadzorom postignut. Neophodnim se čini naglasiti: riječ je o svim elementima sistema sigurnosti Bosne i Hercegovine - vojnom, policijskom i drugima, čije funkcioniranje je neophodno u interesu sigurnosti države, njenih građana, ali i kao uvjet za pridruživanje NATO-u i Evropskoj uniji.

Nečinjenje odnosno nekonzistentan pristup evropske odnosno evropskih politika koji se prvenstveno ogleda u priznanju suvereniteta Bosni i Hercegovini u aprilu 1992. godine, a na temelju svega onoga što je učinila Badinterova komisija, u velikoj mjeri je uzrokom bosanskohercegovačkoga krvoprolića. Tek priznata država je pod embargom na uvoz oružja prepuštena političkoj i vojnoj moći susjednih joj političkih centara sve

dotle dok Sjedinjene Američke Države, kao vodeća sila NATO-a, nisu pokrenule mehanizme vojnoga i naposljetku mirovnog karaktera, zaključno s Dejtonskim sporazumom o miru.

Vrijeme je, dakle, za punije angažiranje Evropske unije i u pogledu bržega približavanja Bosne i Hercegovine NATO-u kako bi ovoj državi bila pružena prilika da se u svakom pa i u sigurnosnom aspektu razvija po evropskim pravilima i ne bude fenomen vojni (sigurnosna crna rupa) nje same radi, Evrope također, zapravo i mnogo šire.

Naposljetku, u post skriptumu, da ne ostane nezapaženo: najnovije reforme odbrane u Bosni i Hercegovini, koje se ogledaju kroz usvojeni Zakon o odbrani, te ostale elemente odbrambene politike koji podrazumijevaju ukidanje regrutnog sistema i obaveznoga služenja vojnoga roka jesu svojevrsna PACIFIKACIJA ove države, naročito ako se zna da slične mjere nisu poduzele i njoj susjedne zemlje. Taj proces pacifikacije koji se izražava kroz onemogućavanje masovnijeg vojnog obučavanja za odbranu, naročito zbog tek minulih historijskih događanja, dovodi u neravnopravan položaj naročito Bošnjake, ako se ne prenebregne činjenica vojnoga angažiranja Srbije, Crne Gore i Hrvatske u ratu u Bosni i Hercegovini devedesetih godina prošloga vijeka. To je još jedna neizbježna determinanta koja podupire matricu bosanskohercegovačke politike u sektoru odbrane ka vojnom ustrojavanju u NATO okrilje.